

CRITICISM OF CONTEMPORARY ART

Criticism means, comment on an event, a situation, a thing with its original character using certain criteria. Critical approach, whose bases depend on the illumination period and positive thinking and which includes nature and history comment, has changed into a writing language called "Art Criticism".

In criticism, appreciate criteria cannot be unchangeable. A critic (reviewer) grows up at the end of the learning, researching and investigating which takes years.

When the reviewer, who has the criticism ability on classical art, breaks out the usual aesthetic appreciations, he has a difficulty to use usual criterions while he is appreciating new and modern art.

Anahtar Kelimeler: Eleştiri, Sanat sanatın ölümlü, sanatın kayboluşu

Key Words: Criticism, art, death of art, losing of criticism

Eleştiri, bir olgunun, bir durumun, bir yaratının, onu özgün yapan niteliklerin belli ölçütler esas alınarak yorumlanması ve ortaya konması demektir. Dolayısıyla eleştirinin oluşabilmesi için hem bir olgu ve bir yaratı olması, hem de belli ölçütlerin esas alınması gereği vardır. Aynı zamanda eserin niteliklerini bulup çıkartabilen, bir ölçütü tanıyıp kullanabilen ve bulguları değerlendirebilen bir özneye ihtiyaç vardır.¹

Eleştiri, sanatın olduğu kadar insanlık tarihinin de belli bir sürecinde ortaya çıkan insanın insallaşmasını, ürettikleri ile hesaplaşmasını zorunlu kılan içsel ve bağımsız enerjisi ile pazarlıksız bir alanı kapsamaktadır.

Dogmatik düşünceye karşı en iyi yol eleştirel düşünmedir. Eleştirel düşünmenin en iyi öğrenilebileceği alan ise sanatın kendisidir. Eleştirel düşünce, her türlü ön yargıdan, saplantıdan arınarak olayları çok yönlü olarak ele almak ve çeşitli bakış açıları sunmaktır. Eleştirinin amacı da karşı çıkmak değil, açığa çıkarmak, hatta anlamak, yorum yapmaktır. Bir sorunu açığa çıkartmak ise o sorunun özüne inerek hem olumlu, hem de olumsuz yanlarını aydınlatma demektir.²

Batıda temelleri aydınlanma döneminde atılan yeni ve pozitivist düşünceye dayanan doğa ve tarih yorumunu içeren eleştirel yaklaşım, geçen yüzyılda "sanat eleştirisi" (critique d'art) adı altında bağımsız bir yazı diline dönüşmüştür. Sanat yapıtını müzelerde saklanan nadide bir nesne olarak gören anlayış yerine onu kitlelerin beğeni-

sine sunmayı amaçlayan ve böylece demokratik bir paylaşımın doğal uzantısı sayan görüşün benimsenmesine, bunun sonucu olarak da sergileme mantığının yaygınlık kazanmasına neden olmuştur. Sanat yapıtı, onu izleyen kişinin, tartışma yaratmaya yönelik yorumlarını gündeme getirmiştir.³

1789 İhtilali ve İnsan Hakları

Beyannameyi ile özgürleşen insan bilinci sayesinde sanat eleştirisine öncülük etmek Fransa'ya aittir. Gerçeği araştırmayı ilke edinmiş olan aydınlanma görüşü ile sanat yapıtlarını sanatsal ve estetik değer ölçütlerine göre sınıflandırma ve yorumlama eleştirinin temel prensibidir. Bilim, deüyle kanıtlanmış herkesçe kabul edilebilir sonuçlara ulaşmayı amaçladığı halde, sanat, sanat yapıtının özyle ilgili yorumu yani sanat eleştirisini zorunlu kılar. Öncelikle belirtmek istenen şey sanat eleştirisinin temel sorununun yapıtı değerlendirmek kadar, aynı oranda da yapıtı anlamak olmalıdır. Bu da ilgili terminolojiye bağımlı bir okuma diline sahip olmakla mümkün olur. Bu yüzden önce, anlatımın görünürdeki düzenini betimlenmesi, ardından da yapıtın görünmeyen, saklı yanının çözülmesi gereklidir.⁴

Eleştiride anlatıyı değerlendirme ölçütleri değişmez bir kesinlik içinde olamazlar. Yapıtın derinliğini ve gizemini açıklama aşamasında nesnel bir bakış ve yorumu geliştirmek neredeyse imkânsızdır. İşte bu evrede sanat yazarı ve eleştirmen tavrı ya da yöntemi temel belirleyici konuma gelmektedir. Eleştirme bir sanat yapıtını anlam-

* Öğr. Gör. Selçuk Üniversitesi Güzel Sanat Fakültesi Resim Bölümü, Konya zuhal_arda@hotmail.com

1 Erinç, Sıtkı M.; Sanatın Boyutları, Çınar Yayınları, İstanbul, 1998, s.46

2 İpşiroğlu, Zehra, Eleştirinin Eleştirisi, İstanbul, 1997, s.5-6

3 Özsezgin, Kaya; "Baudclaire ve Sanat Eleştirisi" Türkiye'de Sanat Dergisi, S:24, İstanbul, 1996, s.12

4 Sağlam, Mümtaz; "Türk Resmide Eleştiri Olgusu Üzerine", Süleyman Demirel Üniversitesi, Türk Dünyası Kültür ve Sanat Sempozyumu,

landırarak yaşamla arasında ilişki kurabilmektir. Bu ilişki algılama, betimleme ve değerlendirme olarak üç aşamada gerçekleştirilebilir. Eleştirme eylemi sanat yapıtının aksine bütünden parçaya, genelden özele giden bir düşünsel analiz çabasıdır. Eleştirmen sanat yapıtını algılayıp anlama aşamasına geçtiği anda ilk izlenimin yarattığı olumlu olumsuz duygulardan yavaş yavaş sıyrılıp eleştirmeyi amaçladığı olguya yönelecektir. Eleştirmen yıllarca süren öğrenme, araştırma ve incelemelerin sonunda yetişir. Nasıl ki sanat yapıtını üreten sanatçı yaratma sürecinde bütün yeteneklerini ortaya koyuyorsa, bir eleştirmen de sanat yapıtını kavramak için dış görüntüden başlayarak derinlemesine irdelemek, kendi düşünsel birikimini, bilgisini ve sezgisel gücünü kullanarak kültürel girişime katkıda bulunma, sanat yapıtını anlamaya çalışırken övgülerinde veya yergilerinde o yapıtın özel dilini kullanmak zorundadır.⁵ Immanuel Kant'ın dediği gibi "Hiç kimsenin sanatsal yargısı otorite değildir. Fakat buna karşın bize ışık tutabilir, bizim sanat eserinden elde edemediğimiz hazı bulmamıza yardımcı olabilir." Eleştiri bu anlamda önemlidir.

Klasik sanat için yapılan eleştirilerde bu sözü edilenler doğrudur şüphesiz. Ancak alışılan düşünce yollarını bırakınca yol yordamsız kalma tehlikesiyle karşı karşıyadır eleştirmen. Yönünü gösterecek kıstasları belirleyecek biçir nokta yok gibidir ve çok dikkatle kendisine yeni çözümleme yolları bulmak zorundadır.

Worringer, klasiğin bitmiş tamamlanmış bir şeyi değil de, sanat olgusu iki kutup olarak düşünüldüğünde bir kutbu ifade ettiğini, klasiğin karşı kutbunun da modern sanat olduğunu belirtir. İnsanın dış dünya ile hesaplaşması, evrende kaybolmuşluk, onu görünür dünyanın sorunluluğu ve güvensizliğinden tinsel dünyanın düşünce özgürlüğüne sığınmaya zorlar. Bu ruhi fonksiyon etkinliği görünüş dünyasının dışında sanatçıya yeni ufuklar açan çok farklı yaratımları beraberinde getirmiştir.

Alışılmış estetik değerlendirmelerin dışına çıktığında klasik sanatın eleştirme yetisine sahip eleştirmen yeni ve modern sanatı değerlendirirken bildik ölçütleri kullanmada zorlanır. Çünkü çağımızda bugün bize büyük bir çirkinlik olarak gelen yabancı bir şey, sanat gücünün eksikliğinden olmayıp, farklı yön alışların ürünü olabilir. Eleştiri kavramının tarihsel olarak modernist dönemde ortaya çıktığı düşünüldüğünde, irdeleme-bilme-kavramlaştırma-yorum yapma temel öğeleri üzerine kurulu olduğu görülür. Ama artık dünyada ve Türkiye'de sanat yeni bir sürece girdi ve bu yeni süreçte ne sanat, ne de eleştiri eski dönemin değer-

leriyle yargılanabilir. Bugüne bakıldığında küreselleşme olgusu, post modernlik, kavramsal sanat felsefeyi, sosyolojiyi, siyaseti, estetiği her daldan sanatsal bilgiyi zorunlu kılmaktadır.

Örneğin Marc Quinn'in Londra'daki "Saatchi Koleksiyonu"nda sergilenen Self (Kendi) adlı heykelini ele alalım. Quinn, kandan kendi büstünü yapabilmek için beş aylık bir süreçte vücudundan dört buçuk litre kan alarak (ki bu kan bir insanın vücudunda bulunması gereken miktardır) dişçi alçısından yaptığı kalıba boşaltarak dondurdu. Katı formunu koruyabilmesi için kalıp, kanın sıcaklığını eksi altı derecede sabitleyen bir soğutucu kabine yerleştirdi. Baş, içerdeki sıvıyı koruyan ince bir plastik küpün içine konularak paslanmaz çelikten bir kaidenin üzerine oturttu. Bolla, heykelin müzede yaklaşık omuz yüksekliğinde sergilenmekte olduğunu, ağız ve gözlerin kapalı, yüz hatlarının bir çeşit huzur ifade ettiğini belirtmektedir. Heykel bilinen ya da korkunun sesine dikkat çekiyormuşçasına "bakmayın" ya da "içinize bakın" der gibi yaşam ve ölüm, sanatın kalıcılığı, korku gibi duygularla izleyiciyi ürkütür ve düşündürdüğünü belirtir. Peter de Bolla, Self'i ilk kez görenlerin duyumsadıklarını şöyle özetler: Omurga boyunca yayılan ürpermeye yakın aşırı bir heyecan duygusu ya da bir titreme, birisinin mezarı üzerinde yürüme gibi anlatılabilecek bedensel bir kasılma ve ölüm korkusu.⁶

İkinci bir örnek ise "Çeşitlilik" adı altında bir İtalyan post sanatçı grubu tarafından sunulan "Solid Sea" adındaki Malta ve Sicilya adası arasında batan gemide ölen iki yüz Asyalıyı anlatan enstalasyon çalışmasıdır. Aşırı yolcu taşıması sonucu batan ve büyük umutlarla yola çıkan insanların hepsinin ölmesiyle kaza kurbanlarının arkadaşları ve aileleri ile yapılan öfkeli konuşmaların video kaydının bir odada gösterilmesini içeren bu çalışma sanatta kısa ömürlülüğün bir sembolü gibidir.⁷ Bu örnekler çoğaltılabilir.

Kitle kültürü tarafından büyük bir hevesle kabul edilen post sanat, o an için moda olan kısa ömürlülüğü ile sonsuz olandan günlük olana, tarihsel olandan güncel olana daha heyecan verici olması dolayısıyla hızlı bir devinim içinde sürer gider.

Görsel sanatlar üzerine yapılan her türlü kuramsal, toplumsal ve kültürel uygulamalar sadece sanata bakışımızı değil, insana bakışımızı da etkilemektedir. İçinde yaşadığımız çağ, kitle iletişim araçları sayesinde dünyanın neresinde olursa olsun hemen ulaşabildiğimiz bir görsel şölene dönüşmüştür. Çağdaş sanat eleştirisi de değişen kültürde imge ve dil sorunu üzerinde yoğunlaşmak-

5 Ersoy, Ayla, Sanat Eleştirisinde Yöntem, Türkiye'de Sanat Dergisi, s:12

6 Bolla, Peter de; Sanat ve Estetik, İstanbul, 2006, s.22

7 Kuspit, Donald; Sanatın Sonu, İstanbul, 2004, s.27

tadır. Çünkü günümüz görsel sanatlarında sanat ve sanat olmayan arasındaki ayırım belirsizleştiği gibi gerçek ve ikna edici ölçütler bulmak zorlaşmıştır. Günümüzde resim sanatı da dâhil, gerçekliğin anlaşılması ya da ona yaklaşılabilmesi için şeffaf ve mükemmel araçlar olarak görülmeyecek karmaşık bir dil ve imgeler dünyası hâkimdir.⁸ Karmaşıklaşan dünyada, zaten yapısı gereği kapalı ve çok anlamlı olan sanatsal yapının çözümlenmesi de, anlamlandırılması da güçleşmektedir.

Sanatın eleştireliliğini yitirisi sürecini vurgulayan ilk sanatçı-düşünürlerden biri Baudelaire'dir. Sanayinin sanata hükmettiğini belirten Baudelaire, "apaçık ortada ki sanatın içinde peydah oluveren sanayi onun en aman vermez düşmanıdır" diyerek teknolojinin bilim ve sanatın hizmetinde ancak alçakgönüllü bir hizmetkâr olabileceğini ifade eder. Baudelaire "Günbegün sanat özüne duyduğu saygıyı yitiriyor ve ressam giderek düşlediğini değil gördüğü şeyi resmetme eğilimine giriyor" diyerek sanatın eleştireliliğini yitirisiine açıklık kazandırıyor. Yazdıklarıyla büyük tartışmalara sebep olan, değeri bugün daha da çok anlaşılmiş büyük düşünür Nietzsche'de sanatın yaşadığı çelişkilere dikkat çekerek "sanatçıların yürüttükleri estetik savaşlarda yargıyı verenin sonunda us değil, güç olduğunu" belirtir.⁹

Modern hayattaki yargılama süreci, öykü anlatma ve öykülemenin azalması ve enformasyonun (haber alma) öne çıkmasıyla sarsıcı bir şekilde yok olmaya yöneldi. Kitlelerin düşleri giderek gününbirlik, günlük hayatın husumetleri, kıskançlıkları ve ihtiyaçları ile biçimlendirilir hale geldi. İnsan hayatı, bir tüketici olarak yaşamaya ve bu çalınan hayatına karşılık da korku ve şiddetle yüz yüze kalmaya sürüklendi. İnsanın kuşatılmışlığının en yüksek seviyeye çıktığı günümüzde, sanatın eleştireliliği törpülenmiş, var olması yatırım aracı olmasına, zevk nesnesi olmasına ve yatırı aracı sayılmasına indirgenmiştir.

Sanatın krizi ya da öldüğü savı pek çok soruyla birlikte bugün karşımızda dağ gibi durmaktadır. Buna rağmen insanın çelişkileri, gerilimleri, acıları, sevinçleri aşkları bitmedikçe sanatın yok olmayacağını umut edelim.

Sanatın sonu olmayacağı gibi sanat eleştirisinde de çözümlenme-yorumlama sonu olmayan bir başlangıçtır. Eleştirinin Türkiye'de ki plastik sanatlar alanında dünya sanat ortamındaki dönüşümlere paralel olarak kimlik oluşturmaları, eleştirel düşünce alanında yaratacağı rüzgâra dikkat çekilmesi ve küreselleşen dünyada günümüz sanatına yeni yaklaşımlarla yeni sorular sorması zorunlu

görülmeştir. Her yorum ve eleştiri yapıtı yeni bir gözle görmemizi sağlayacak, bir görmenin de ötesinde içindeki anlamsızlığı anlamlandırmaya olanak verecektir.

KAYNAKÇA

Atmaca, Anıl Ertok; Eleştirel Açından Sanat ve Medya, Anıttepe Yayınları, İstanbul, 2006

Aydın, Mukadder Çakır, Sanatta Eleştirelilik, Beta Basım Yayın, İstanbul, 2002

Baudelaire, Charles; Modern Hayatın Ressamı, Çeviren: Ali Berktaş, İstanbul, 2003

Bolla, Peter de; Sanat ve Estetik, Çeviren: Kubilay Koş, İstanbul, 200.

Eriş, Sıtkı M.; Sanatın Boyutları, Çınar Yayınları, İstanbul, 1998

Ersoy, Ayla, Sanat Eleştirisinde Yöntem, Türkiye'de Sanat Dergisi, S:12

Gezgin, Ümit; "Sanatın Alımlama Sorunu", Sanat Çevresi Dergisi, S:318, İstanbul, 2005

Günyaz, Abdülkadir; "Eleştiri Gerçeğini Ararken", Türkiye'de Sanat Dergisi, S: 24, İstanbul, 1996
İpşiroğlu, Zehra, Eleştirinin Eleştirisi, İstanbul, 1997

Kuspit, Donald; Sanatın Sonu, Çeviren: Yasemin Tezgiden, Metis Yayınları, İstanbul, 2004.

Özsezgin, Kaya; "Baudelaire ve Sanat Eleştirisi" Türkiye'de Sanat Dergisi, S:24, İstanbul, 1996

Sağlan, Mümtaz; "Türk Resminde Eleştiri Olgusu Üzerine", Süleyman Demirel Üniversitesi, Türk Dünyası Kültür ve Sanat Sempozyumu, Isparta, 2000

Tan, Cemile Arzu, "Sanat Yapıtları Yoluyla Sanat Eğitimi Kapsamında Resimde Görsel Kodların Çözümlemesi Üzerine Bir Araştırma", Gazi Üniversitesi Sanat Eğitimi Sempozyumu, Ankara, 2004

Worringer, Wilhelm; Soyutlama ve Özdeşleşim, Çeviren: İsmail Tunalı, Remzi Kitabevi, İstanbul,

⁸ Tan, Cemile Arzu, "Sanat Yapıtları Yoluyla Sanat Eğitimi Kapsamında Resimde Görsel Kodların Çözümlemesi Üzerine Bir Araştırma", 9 Gazi Üniversitesi Sanat Eğitimi Sempozyumu, Ankara, 2002, s. 95

⁹ Aydın, Mukadder Çakır, Sanatta Eleştirelilik, İstanbul, 2002, s.57